

**SEMINARI D'ESTUDIS SOBRE LA
POBLACIÓ DEL PAÍS VALENCIÀ**

**QUADERNS
VALENCIANS
DE POBLACIÓ**

**LES SÈRIES VITALS
VALENCIANES**

**VOLUM I.
LES COMARQUES
SEPTENTRIONALS**

**JOAN SERAFÍ BERNAT I MARTÍ
(Coordinador i editor)**

SÈRIE FONTS ESTADÍSTIQUES

FITXA CATALOGRÀFICA RECOMANADA

SÈRIES VITALS VALENCIANES, les

Les sèries vitals valencianes: Les comarques septentrionals / L. Arnau...[et al.] - Joan Serafí Bernat i Martí, ed. València: Seminari d'Estudis sobre la Població del País Valencià, 1996. V.; 28 cm.- (Quaderns Valencians de Població. Sèrie Fonts Estadístiques; 1) Ref. bibliogr., Índex. Conté: Vol. I. Les comarques septentrionals. Demografia - Castelló - S. XVI/XX - Estadístiques. I. Autor. II. Col·lecció. III. Bernat i Martí, J. S., ed. 312(460.311)"15/19"

©L. Arnau, M. Teresa Arnau, Joan S. Bernat, José M. Breva, Alberto Brunori, José Doménech, F. Javier García, José L. Gordo, Daniel Gozalbo, M. Carmen Joli, Beatriu Lores, Francisco Martín, Angela Monferrer, Antonio Poveda, J. Miquel Ribés, Joaquín Roca, Pedro Serna, Celina Torlà i M. Amparo Valls.

© D'aquesta edició: Seminari d'Estudis sobre la Població del País Valencià

Impressió:

ISBN:

Depòsit legal:

ÍNDIX

Joan Serafí BERNAT i MARTÍ	
<i>Presentació</i>	5
José M. BREVA MIGUEL i José Luis GORDO GARCÍA-MADRID	
<i>Les sèries vitals del municipi de l'Alcora. Segles XVI-XX</i>	20
Batejos	25
Enterraments	39
Matrimonis	63
José DOMÉNECH VALLÉS	
<i>Les sèries vitals del municipi d'Atzeneta del Maestrat. Segles XVI-XX</i>	77
Batejos	81
Enterraments	94
Matrimonis	115
Francisco MARTÍN PUERTAS	
<i>Les sèries vitals del municipi de Benicàssim. Segles XVIII-XX.</i>	127
Batejos	131
Enterraments	136
Matrimonis	145
Àngela MONFERRER ESCUDER	
<i>Les sèries vitals del municipi de Castellfort. Segles XVI-XX</i>	150
Batejos	154
Enterraments	167
Matrimonis	189
Alberto BRUNORI LAITA, F. Javier GARCÍA BELMONTE, M. Carmen JOLI BONÍAS i M. Amparo VALLS TOMÁS	
<i>Les sèries vitals del municipi de Castelló de la Plana. Segles XVI-XX</i>	202
Batejos. Parròquia Sta. Maria	209
Enterraments. Parròquia Sta Maria	223
Matrimonis. Parròquia Sta Maria	233
Batejos. Parròquia S. Pere	245
Enterraments. Parròquia de S. Pere	247
Matrimonis. Parròquia de S. Pere	251
Enterraments. Parròquia de Crist Rei (l'Hospital)	253
Batejos. Parròquia la Sang (la Sagrada Família)	256
Enterraments. Parròquia la Sang (la Sagrada Família)	258
Matrimonis. Parròquia la Sang (la Sagrada Família)	261

Batejos. Parròquia la Trinitat (S. Miquel)	263
Registre civil	265
Antonio POVEDA AYORA	
<i>Les sèries vitals del municipi de Cortes de Arenoso. Segles XVI-XX</i>	267
Batejos. Parròquia N. Sra. dels Àngels	275
Enterraments. Parròquia N. Sra. dels Àngels	288
Matrimonis. Parròquia N. Sra. dels Àngels	313
Batejos. S. Vicent de Piedrahita	326
Enterraments. Registre civil	328
Matrimonis. Registre Civil	331
Josep Miquel RIBÉS PALLARÉS i Daniel GOZALBO BELLÉS	
<i>Les sèries vitals del municipi de Costur. Segles XVIII-XX</i>	333
Batejos	337
Enterraments	343
Matrimonis	353
Joaquín ROCA ALBALAT i Joan Serafí BERNAT i MARTÍ	
<i>Les sèries vitals del municipi de Culla. Segles XVI-XX</i>	359
Batejos	365
Enterraments	379
Matrimonis	399
Liberada ARNAU ALEMANY i Pedro SERNA ROS	
<i>Les sèries vitals del lloc de Mascarell. Segles XVII-XX</i>	410
Batejos	414
Enterraments	423
Matrimonis	440
Celina TORLÀ BENAGES	
<i>Les sèries vitals del municipi de Vilafamés. Segles XVIII-XX</i>	448
Batejos	454
Enterraments	461
Matrimonis	474
M. Teresa ARNAU i ESTELLER i Beatriu LORES i MESTRE	
<i>Les sèries vitals del municipi de Vinaròs. Segles XVI-XX</i>	482
Batejos	489
Enterraments	503
Matrimonis	517

PRESENTACIÓ¹

JOAN SERAFÍ BERNAT I MARTÍ

Introducció

Amb aquest volum, el Seminari d'Estudis sobre la Població del País Valencià inicia una nova sèrie anomenada **Fonts Estadístiques** dins la col·lecció **Quaderns Valencians de Població**. Amb aquest llibre es fa un pas més endavant en un projecte que va sorgir d'una reunió d'especialistes iber italians,² organitzada pel mateix Seminari, amb el suport de l'Asociación de Demografía Histórica i l'especial col·laboració del seu president d'aleshores, el professor Jordi Nadal.

Tant en aquella ocasió com en els congressos dels darrers anys, s'ha evidenciat que sobre la població espanyola i portuguesa s'està realitzant una activitat científica creixent al voltant dels arxius parroquials. Centenars d'estudiosos dediquen molts esforços buidant aquestes fonts, amb la meticulositat i rigor que requereix l'anàlisi històrica. Però aquesta tasca es troba amb dues dificultats que resten valor a les seues aportacions. Per una banda, la metodologia emprada no respon a uns models acceptats per la generalitat de la comunitat científica i, per tant, s'utilitzen criteris de vegades personals que dificulten les comparacions entre els resultats obtinguts. Per l'altra, les sèries estadístiques elaborades algunes vegades no arriben a ser publicades, i resten desconegudes per a la majoria dels investigadors socials; d'altres apareixen incloses dins de revistes o actes de congressos dedicats a temàtiques generals, i la dispersió dificulta el seu aprofitament; i en la majoria de les ocasions queden com un apèndix més de les tesis de doctorat o de llicenciatura. Per tot açò, disciplines germanes a la demografia històrica no poden enriquir-se pels avanços en aquest camp.

Amb l'intenció de resoldre aquest problemes, el Seminari d'Estudis sobre la Població del País Valencià i l'Asociación de Demografía Histórica van acordar iniciar un conjunt d'accions, una de les quals comença a materialitzar-se amb aquest llibre. L'objectiu perseguit és posar a l'abast dels investigadors sèries estadístiques de llarga durada dels fets vitals de mostres de parròquies representatives d'amplis territoris, obtingudes seguint uns mateixos criteris de buidatge. Per això calia iniciar la tasca amb una discussió de les informacions bàsiques que cal retenir de cadascuna de les inscripcions de batejos, enterraments i matrimonis, i de les normes amb les quals s'ha de fer la recerca. Aquesta feina va estar coordinada per qui signa aquestes planes, van participar en ella

---

¹ Volem fer públic el nostre agraïment als serveis de Normalització Lingüística de les universitats d'Alacant i de Castelló.

² "La utilidad de las series temporales para el conocimiento de la historia de la población", València, 1-2 de març de 1991. El informe, en J. S. BERNAT i MARTÍ, "Las series de los hechos vitales y la demografía histórica", *Boletín de la Asociación de Demografía Histórica*, any IX, núm. 2, 1991, pàg. 123-130.

nombrosos especialistes, i a mitjans de 1992 els models de fitxes de buidat (en suport paper i informàtic) i les normes van ser aprovades per la Junta Directiva del Seminari i pel Consell Directiu de l'Asociación.³

Al llarg del debat s'ha evidenciat que el buidatge de les partides sacramentals s'ha de limitar a retenir sols les informacions més bàsiques. Això s'ha cregut determinant perquè la quantitat de notícies que ofereixen les actes, i també la seua qualitat, són extraordinàriament variables en el temps i en les diverses diòcesis d'Espanya i Portugal. A més, cal tenir en compte que en són moltes les disciplines que s'apropen a aquest tipus de documentació, i per a cadascuna les informacions d'interès poden ser diferents, de manera que les temàtiques que per a uns autors poden ser fonamentals, per a d'altres són irrellevants. Per tot açò, s'ha decidit que la proposta d'exhumació siga de mínims, la qual cosa no implica cap tipus de limitació perquè cada estudiós, en funció dels seus propis objectius, arreplegue altres tipus d'informacions (vegeu l'apèndix I d'aquesta presentació). D'altra banda, és obvi que tot el projecte s'encamina vers l'obtenció de sèries estadístiques d'ampla cronologia i representativitat, que puguen ser el punt de partida per a l'aplicació dels mètodes del tipus de projeccions inverses, retroprojeccions, etc. També es evident que els qui hem col·laborat amb aquest projecte entenem que caldrà, en un futur no llunyà, implementar-lo amb iniciatives versemblants, que unifiquen les metodologies de les reconstruccions familiars i les històries de vida, i que posen a l'abast de tothom les riquíssimes informacions que s'aconsegueixen a partir dels buidatges nominals.

El pas següent va estar l'encàrrec de la Junta Directiva del Seminari a Joan S. Bernat de coordinar els equips d'investigadors que exhumaren els arxius parroquials més interessants de les comarques septentrionals del País Valencià, i de preparar la seua publicació. L'elecció d'aquest espai va estar facilitada per la disponibilitat d'un nombrós grup de persones per a fer la feina de camp, i s'ha concebut com el lloc adient per a assajar les virtualitats del projecte. Pel que fa al Seminari, es pretén que tinga continuïtat immediata fins a cobrir tot el País Valencià. En a penes un any, varem disposar del llistats estadístics i de les presentacions de cadascuna de les sèries parroquials (vegeu l'apèndix II). La feina d'amanir els originals per a la publicació ha estat extraordinàriament llarga malgrat la utilització dels mitjans informàtics. S'han revisat absolutament totes les informacions recollides, i s'han eliminat aquelles dades bàsiques que es mostraven incoherents. De la resta, diverses mostres s'han sotmès a comparacions amb xifres obtingudes per altres investigadors. Al mateix temps, s'ha hagut de modificar el format dels fitxer, que en principi es van fer en Lotus per a Dos, i es van convertir al programa Excel de Microsoft per a Windows, i s'han maquetat de nou buscant l'estalvi de recursos. Amb posterioritat, els contactes que s'han mantingut amb diverses institucions per a l'edició d'aquest volum han retardat la seua aparició.

Principals trets de les parròquies buidades

Les col·laboracions que segueixen a aquesta presentació ofereixen les sèries vitals de les poblacions següents: l'Alcora, Atzeneta del Maestrat, Benicàssim, Castellfort, Castelló de la Plana, Cortes de Arenoso, Costur, Culla, Mascarell, Vilafamés i Vinaròs. Aquest conjunt ha estat seleccionat per

---

³ A més dels responsables d'aquestes associacions, cal explicitar el nostre agraïment a J. E. Lledó, F. Muñoz, A. Rodríguez i J. Viñes, per les seues interessants aportacions.

tal d'aconseguir una mostra significativa de les comarques septentrionals del País Valencià, i en funció de la riquesa dels seus arxius parroquials. A més a més, s'ha buscat de tenir representats els diversos models de desenvolupament econòmic i social, totes les situacions jurídiques que hi havia en l'antic règim a la regió, de cobrir tot l'espai provincial, i que la distribució de la mostra per dimensions de població s'apropara a la del conjunt del territori al llarg del temps. Excepte dues localitats que ja havien sigut objecte de dues sòlides tesis de llicenciatura, la resta han estat exhumats a posta per a aquest treball, la qual cosa ens ha permès de ser rigorosos a l'hora de seleccionar-les entre el parell de dotzenes dels més rics arxius castellanencs.

La distribució espacial de les parròquies escollides s'adequa al tipus de poblament de la província de Castelló abans de produir-se la relativament recent concentració a les planes litorals. Així, Castellfort (els Ports), Culla (l'Alt Maestrat) i Cortes de Arenoso (el Alto Mijares) cobreixen les comarques frontereres amb Aragó, a la franja que podríem anomenar les terres altes; Vilafamés (la Plana Alta), Atzeneta del Maestrat, Costur i l'Alcora (a l'Alcalatén) estan situades a la franja intermèdia o zona dels corredors; i Vinaròs (el Baix Maestrat), Benicàssim i Castelló de la Plana (la Plana Alta) i Mascarell (la Plana Baixa) s'ubiquen vora mar. El major pes demogràfic que les dues Planes han tingut sempre es veu compensat per comptar amb les estadístiques de l'actual capital provincial.

La dimensió de la mostra escollida i la seua representativitat queden reflectides en les següents dades.

QUADRE núm. 1.- *Evolució de la població de les localitats estudiades i del territori de l'actual província de Castelló*

	1609	1646	1712/13	1786	1857	1900	1930
l'Alcora	293	302	300	3.783	5.052	4.551	4.432
Costur					806	996	816
Atzeneta del Maestrat	172	210	140	1.332	2.268	2.992	3.003
Castellfort	100	49	80	673	1.289	1.432	1.478
Castelló de la Plana	1.165	1.152	1.072	12.003	19.945	29.904	36.781
Benicàssim					715	1.302	1.841
Cortes de Arenoso	162	99	140	1.155	1.629	1.439	1.374
Culla	96	59	61	850	1.766	2.807	2.654
Mascarell	101	34	76	298	333	300	
Vilafamés	221	131	148	1.372	3.938	6.708	4.154
Vinaròs	477	588	402	5.999	9.795	8.625	8.281
Total	2.787	2.624	2.419	27.465	47.536	61.056	65.114
<i>Prov. Castelló</i>	<i>16.792</i>	<i>12.588</i>	<i>15.603</i>	<i>156.273</i>	<i>264.099</i>	<i>310.828</i>	<i>308.746</i>
% de la mostra	16,6	20,8	15,5	17,6	18,0	19,6	21,1

Les dades de 1609, 1646 i 1712/13 són de veïns. La resta d'habitants. Les xifres no han estat sotmeses a les correccions necessàries per a mitigar els diversos graus d'ocultació dels recomptes preestadístics, per tal de mantenir els criteris dels recopiladors de l'època i que els percentatges de la mostra siguen els més apropiats possibles. La població de Costur el 1609, 1646, 1712/13 i 1786 està inclosa dins la de l'Alcora. La població de Benicàssim el 1609, 1646, 1712/13 i 1786 està inclosa dins la de Castelló de la Plana. La població de Mascarell el 1930 estava inclosa dins la del municipi de Nules. Per obtenir el total de la mostra hi hem suposat 300 habitants. La xifra provincial de 1609 sols recull els cristians vells, grup al qual pertanyien totes les parròquies de la mostra amb dades de l'època. Font: BERNAT, J.S. i BADENES, M.A., *Crecimiento de la población valenciana*, València, Edicions Alfons el Magnànim, 1994.

Les xifres anteriors mostren el gran pes demogràfic de les parròquies buidades. Tenint en compte les correccions que s'han d'introduir per a compensar les ocultacions que pateixen els recomptes preestadístics, es pot assegurar que el conjunt de la mostra, de la qual es publiquen les sèries vitals, evolucionaria des d'unes onze o dotze mil persones a principis del segle XVII fins a les seixantacinc mil de l'any 1930. Aquestes magnituds garanteixen una representativitat excel·lent per al conjunt provincial, ja que les parròquies exhumades representaren un percentatge que va fluctuar entre el 15,5% i el 21,1% al llarg dels segles analitzats. Les onze localitats es distribueixen per la dimensió de manera semblant al tipus de poblament predominant a les comarques septentrionals en els darrers segles. Així, tenim Costur, Cortes de Arenoso i a Mascarell com a nuclis menuts; Atzeneta del Maestrat, Benicàssim, Castellfort i Culla eren pobles que tenien entre un i tres milers d'habitants el 1900; l'Alcora i Vilafamés representen els pobles grans; Vinaròs ja era una petita ciutat; i Castelló de la Plana era l'únic centre urbà de la regió.

En la mostra hi ha un gran ventall de situacions socioeconòmiques, sempre, òbviament, dins d'un context general marcat per la pobresa, generalitzada i aguditzada per les fortes distàncies socials. A la segona meitat del segle XVIII podem identificar les casuístiques següents: Castelló de la Plana es mostra com una ciutat fortament agrària (dins dels llauradors, la meitat són jornal·lers), que sols compta amb els serveis imprescindibles per causa de les seues dimensions i per ser capital regional, i amb un sector artesà que a penes sobrepasa el 20 per cent dels treballadors; el predomini agrari és aclaparador al nucli de Mascarell (on la majoria no tenien accés a la propietat), i dominant a Vilafamés, Culla i Atzeneta del Maestrat (en els tres, els jornal·lers són un terç de la força de treball del sector primari), tot i que els artesans tenen una certa presència; l'Alcora destaca per la gran importància dels jornal·lers i els ceramistes; a Castellfort i Cortes de Arenoso els treballs de la llana tenen una forta implantació; i Vinaròs gaudeix d'una economia molt diversificada, on els actius agraris són els més nombrosos, però seguits de prop pels mariners i pescadors, i amb una certa artesanía i un potent sector de serveis vinculats al seu port de cabotatge.

També des de la perspectiva del règim jurídic en el qual s'articulaven les relacions socioeconòmiques en l'època preindustrial trobem una gran diversitat de situacions dins de la mostra de localitats escollides per a aquest estudi. Els reialencs estan representats per Vinaròs i la ciutat de Castelló de la Plana. A més, dins d'aquesta nòmina es poden incloure també els pobles de Castellfort, Atzeneta del Maestrat, Culla i Vilafamés, però amb algunes peculiaritats. El petit nucli dels Ports va pertànyer, com tots els de la comarca, a la mancomunitat de Morella, amb rang d'aldea sota la jurisdicció de Morella fins que Carles II, el 1691, l'elevà a la condició de vila reial independent. Atzeneta del Maestrat, Culla i Vilafamés van ser integrades, a principis del segle XIV, dins dels dominis de l'orde de Sta. Maria de Montesa, on es van articular, els dos primers dins la Setena de Culla, i Vilafamés en la batllia del seu nom. L'any 1587 van ser incorporats plenament a la Corona. L'Alcora, Costur, Cortes de Arenoso, Mascarell i Benicàssim eren senyorijs laics. Els dos primers formaven part del senyoriu de l'Alcalatén, que va pertànyer durant quasi tota l'època moderna, igual que Cortes de Arenoso, a la casa d'Aranda, i des de 1798 a la ducal d'Hijar, és a dir, a l'alta noblesa espanyola. Mascarell s'integrava en la baronia i des de 1636 marquesat de Nules, que va passar dels Centells als Català, als Ossorio i als Falcó. I Benicàssim va estar en mans de la petita noblesa local i vinculat a la Pobra Tornesa i al castell de Montornès.

Aquest breu repàs que acaben de fer ens sembla suficient per a demostrar que la mostra de parròquies seleccionades és altament representativa de totes les comarques que constitueixen l'actual territori de la província de Castelló. És obvi que duplicar o triplicar els casos locals ni podrà

afegir matisacions interessants, però els grans trets del comportament demogràfic d'aquest espai des de 1550 fins a 1935 queda clarament perfilat amb les sèries vitals que conté aquesta obra.

Valoració de les informacions de les sèries parroquials

Les sèries d'Atzeneta del Maestrat, Castellfort, Culla, Mascarell i Vinaròs tenen l'avantatge que, fins al 1936 no han estat afectades per segregacions ni canvis d'importància en els territoris de les seues parròquies. Les desagregacions de Costur de l'Alcora, i de Benicàssim de Castelló de la Plana, a les darreries del segle XVIII, no planteja cap problema, ja que s'han conservat totes les actes de les noves entitats i s'han incorporat a aquest llibre. La mateixa cosa cal dir de San Vicente de Piedrahita que es va separar de Cortes de Arenoso, i que des de 1903 va recollir les partides dels seus feligresos. La sèrie dels batejos de San Vicente, que es la única que es conserva, ha estat arplegada en el mateix treball d'A. Poveda, i la pèrdua de les altres actes l'ha resolta aquest autor aprofitant els llibres del registre civil del municipi de Cortes, del qual mai s'ha separat la pedania de San Vicente.

A la ciutat de Castelló de la Plana, fins als darrers anys del segle XIX les partides sacramentals sols s'anotaven a la parròquia matriu de Santa Maria. Aquest fet constitueix una excepció dins del País Valencià, on moltes entitats amb menys veïns estaven organitzades amb dues o tres parròquies amb plenes competències, amb els conseqüents riscos de desaparicions parcials dels registres, i incrementa substancialment el valor d'aquests llistats. Però a principis del segle XX ja s'enregistren els fets vitals a la parròquia de Sant Pere (que posseeix sèries amb algunes llacunes), la de la Sang (amb registre sense minves), a la de la Trinitat (quasi totalment destruïts) i a la de Crist Rei (l'Hospital), on sembla que sols anotaven els enterraments, que s'han conservat complets. L'equip format per A. Brunori, F. J. García, M. C. Joli i M. A. Valls ha arrodonit el seu gran esforç acudint al registre civil de la ciutat, extraordinàriament ric, i d'aquesta mena ha solucionat les petites distorsions que hi ha en les sèries de Castelló en les quatre darreres dècades.

Els llistats de Vilafamés pateixen des de les primeries de l'actual segle la minva produïda per la segregació de la Vall d'Alba, que no s'ha pogut compensar per la desaparició del seus tres primers llibres. Per tant, aquesta es l'única mancança significativa derivada de la problemàtica qüestió de la discontinuïtat en la jurisdicció territorial de les parròquies, i cal indicar que sols afecta el primer terç del segle XX, època en la qual la vàlua de les partides sacramentals queda relativitzada per l'abundància i la riquesa de les informacions generades per les administracions públiques.

QUADRE núm. 2.- *Anys extrems de cadascuna de les sèries sacramentals de totes les parròquies estudiades i amb dades fiables, anys sense partides o amb deficiències, nombre d'anys amb xifres vàlides, i nombre d'anys sense informacions o amb problemes.*

BATEJOS				
	Períodes amb dades	Períodes sense dades	Anys amb dades	Anys de buits
l'Alcora	1538-1935	1553-56, 1560-62, 1654-58	386	12
Costur	1785-1935	---	151	0
Atzeneta del Maestrat	1554-1935	1817-25, 1855-57, 1959-69, 1871-75, 1900	353	29
Castellfort	1565-1935	---	371	0

Castelló de la Plana <i>Sta. Maria</i>	1542-1935	1559-60, 1563, 1566-67, 1584-87, 1589-90, 1592-93, 1604, 1932-35	376	18
Castelló de la Plana <i>S. Pere</i>	1891-1935	1911-24, 1934	30	15
Castelló de la Plana <i>la Sang</i>	1905-1935	---	31	0
Castelló de la Plana <i>la Trinitat</i>	---	1904-35	0	32
Castelló de la Plana <i>Registre civil</i>	1871-1936	---	66	0
Benicàssim	1792-1935	---	144	0
Cortes de Arenoso <i>N. Sra. dels Àngels</i>	1560-1935	1571-73, 1580-83	369	7
Cortes de Arenoso <i>S. Vicent de Piedrahita</i>	1903-1935	---	33	0
Culla	1550-1935	---	386	0
Mascarell	1677-1935	---	259	0
Vilafamés	1723-1935	1774-99, 1839-40	185	28
Vinaròs	1546-1935	1547, 1557, 1560, 1563, 1571, 1573-76, 1585, 1590, 1773-79, 1834-35	370	20
TOTALS			3.510	161

ENTERRAMENTS				
	Períodes amb dades	Períodes sense dades	Anys amb dades	Anys de buits
l'Alcora	1594-1935	1616	341	1
Costur	1785-1935	---	151	0
Atzeneta del Maestrat	1618-1916	1620-23, 1917-35	295	23
Castellfort	1607-1935	---	329	0
Castelló de la Plana <i>Sta. Maria</i>	1794-1935	1935	141	1
Castelló de la Plana <i>S. Pere</i>	1892-1935	1933-34	42	2
Castelló de la Plana <i>Crist Rei</i>	1901-1935	---	35	0
Castelló de la Plana <i>la Sang</i>	1905-1935	---	31	0
Castelló de la Plana <i>la Trinitat</i>	---	1904-35	0	32
Castelló de la Plana <i>Registre civil</i>	1871-1936	---	66	0
Benicàssim	1792-1935	1793, 1797, 1893-96, 1931-35	133	11
Cortes de Arenoso <i>N. Sra. dels Àngels</i>	1572-1935	1597-1602, 1654-57, 1575-79	349	15

Cortes de Arenoso <i>S. Vicent de Piedrahita</i>	---	1903-35	0	33
Cortes de Arenoso <i>Registre civil</i>	1902-1935	---	34	0
Culla	1615-1935	1840-79	281	40
Mascarell	1676-1935	---	260	0
Vilafamés	1723-1935	1801-17, 1827, 1838-40, 1932	191	22
Vinaròs	1747-1935	---	189	0
TOTALS			2.868	180

MATRIMONIS				
	Períodes amb dades	Períodes sense dades	Anys amb dades	Anys de buits
l'Alcora	1573-1935	1577, 1581-89, 1626	352	11
Costur	1785-1935	---	151	0
Atzeneta del Maestrat	1574-1935	1578-89, 1600-07, 1874-91	322	40
Castellfort	1565-1935	1598-1601, 1925-35	356	15
Castelló de la Plana <i>Sta. Maria</i>	1581-1931	1583-87, 1589-93, 1595, 1598-1603, 1605, 1676-78, 1930-35	328	27
Castelló de la Plana <i>S. Pere</i>	1892-1931	1932-35	40	4
Castelló de la Plana <i>la Sang</i>	1905-1935	---	31	0
Castelló de la Plana <i>la Trinitat</i>	---	1904-35	0	32
Castelló de la Plana <i>Registre civil</i>	1871-1936	---	66	0
Benicàssim	1793-1935	---	143	0
Cortes de Arenoso <i>N. Sra. dels Àngels</i>	1561-1935	1576-77	373	2
Cortes de Arenoso <i>S. Vicent de Piedrahita</i>	---	1903-35	0	33
Cortes de Arenoso <i>Registre civil</i>	1902-1935	---	34	0
Culla	1615-1935	1660-69	311	10
Mascarell	1676-1909	1910-35	234	26
Vilafamés	1723-1935	1838-40	210	3
Vinaròs	1641-1935	---	295	0
TOTALS			3.246	203

Cal tenir en compte que en les columnes anomenades "Períodes sense dades" i "Anys buits" s'inclouen aquells anys en què no es disposa d'informació de tots els mesos o en què hem sospitat que poden estar afectats per la pèrdua d'alguna partida d'inscripció. Per tant, els buits en les dades mensuals són significativament inferiors, especialment en el segle XVI, on se solen concentrar aquests problemes. A més, als municipis de Castelló de la Plana i de Cortes de Arenoso la majoria de les mancances corresponen al primer terç de l'actual centúria i, per tant, els dèficits se subsanen amb les dades dels registres civils respectius que també s'hi inclouen.

La major antiguitat i continuïtat de les sèries l'ofereixen, com calia suposar, les partides dels batejos, que semblen haver començat a fer-se als anys quaranta del cinc-cents, i de les quals en la mostra han restat completes les corresponents a 3.510 anys. La confecció de les de matrimonis es van iniciar poc després, però han patit majors pèrdues, de manera que tenim xifres anuals en 3.246 ocasions. Les actes d'enterraments són les que mostren majors deficiències, ja que es van iniciar més tard, i s'han conservat pitjor. Però, tot i això, se n'han pogut arregar els registres de 2.868 anys complets, aproximadament un 18 per cent menys que de batejos. Aquestes xifres indiquen que la publicació conté aproximadament unes 150.000 dades de fets vitals mensuals, que es distribueixen entre 42.000 de batejos, 39.000 de matrimonis i 69.000 d'enterraments, la meitat d'adults i la meitat d'albats. Es tracta d'un volum d'informació tant ingent, que no cal aportar majors raonaments per a demostrar-ne l'excepcionalitat i l'interès. Des d'aquesta perspectiva cal destacar, per les seues qualitats excepcionals, els arxius de l'Alcora, Castellfort, Cortes de Arenoso i Vinaròs, i òbviament el de Santa Maria de Castelló de la Plana, única gran ciutat del país de la qual es disposa d'aquesta riquesa informativa.

Les petites limitacions assenyalades es poden resoldre acudint, on siga necessari, a les xifres dels registres civils, retardant en alguna ocasió la data d'inici de les sèries respecte de les primeres actes conservades, i utilitzant petites hipòtesis per a cobrir els buits intermedis d'uns pocs mesos. Amb aquestes precaucions podem ja disposar d'un ventall de llistats, extraordinàriament llargs i complets, d'una ampla mostra de parròquies del nord de País Valencià. Les estadístiques que oferim són les dels batejos, els enterraments dels albats, els dels adults, i els matrimonis. D'aquestes se'n deriven les del conjunt d'òbits a totes les edats, i les del creixement natural o saldo vegetatiu, i es poden obtenir les taxes que correlacionen cadascun d'aquests fluxos: òbits d'albats respecte dels naixements, naixements per matrimonis, etc. La dimensió temporal adoptada és la mensual, cosa que permet disposar de les agrupacions escaients per a cada tipus d'anàlisi: any civil, any agrícola, quinquennis, etc..

Una vegada resoltes amb criteris unificats les dificultats derivades del procés de buidatge de les partides sacramentals, i esmenades les deficiències generades pels bots en l'ordre cronològic d'inscripció de les actes, per la desaparició o la destrucció parcial de fulls, etc., la principal preocupació és intentar detectar els nivells de subinscripció o d'ocultació que hi poden haver en els registres. És evident que mai podrem arribar a tenir la certesa absoluta que s'han recollit tots els sacraments impartits, i que sense els buidatges nominals que permeten la recuperació d'alguns tipus de fitxes no podrem avançar molt en aquesta qüestió, però és d'interès tractar d'assenyalar, almenys, si hi ha o no greus subinscripcions. Amb aquesta finalitat hem arreglat els totals decennals de les quatre variables de totes les sèries, i hem obtingut un conjunt d'indicadors correlacionant les informacions de què disposem.⁴

---

⁴ L'observació la fem arribar a la dècada de 1870-1879, atés que als anys vuitanta potser en alguna localitat ja començaren a manifestar-se modificacions importants en el comportament poblacional. A més, a partir de 1871 ja s'universalitza l'arregament dels fets vitals per les autoritats judicials.

QUADRE núm. 3.- *Mitjanes de les xifres decennals de diversos indicadors demogràfics.*

	S. V./Bat.	Bat/Matr.	E. Alb./T. Ent.	E. Alb./Bat	E. Ad./Bat.
l'Alcora	17.33	4.51	55.15	44.96	37.72
Costur	30.33	4.73	58.40	40.65	26.38
Atzeneta del Maestrat	17.92	5.16	49.86	39.50	42.58
Castellfort	29.11	4.28	46.14	32.45	38.29
Castelló de la Plana	19.36	4.51	51.52	41.32	41.00
Benicàssim	39.54	5.49	53.78	32.45	28.01
Cortes de Arenoso	28.31	4.14	43.24	31.22	40.39
Culla	42.06	4.84	40.55	23.50	34.37
Mascarell	13.52	5.39	55.37	47.51	39.17
Vilafamés	29.81	4.39	52.15	37.29	34.32
Vinaròs	30.91	4.37	49.72	33.74	34.08
MITJANES	27.11	4.71	50.53	36.78	36.03

Excepte les dades de la columna Bat./Matr., la resta s'expressen en percentatges. Cal tenir en compte que, per a cadascun dels indicadors i les parròquies, els períodes amb dades completes de les dues variables relacionades varien, d'acord amb el nivell de conservació de les fonts.

Les xifres més globals mostren uns comportaments demogràfics que no s'allunyen del que coneixem del model poblacional del País Valencià del règim preindustrial. És a dir, un fort creixement endogen, possibilitat per un comportament relativament benigne de la mortalitat, i una capacitat reproductiva moderadament alta. Però els detalls parroquials semblen arrossegar algun problema puntual:

- El peculiar comportament de Mascarell, pensem que respon a les característiques especials que reuneix aquest petit nucli emmurallat, assentat a la vora de Nules, i fortament condicionat pels fluxos migratoris que es varen produir entre aquestes dues poblacions.

- Pel que fa al saldo vegetatiu, pareix excessivament elevat a Culla i Benicàssim. Al poble de l'Alt Maestrat sembla que hi va haver subinscripció dels enterraments d'albats fins a les primeres dècades del segle XVIII. En canvi, al nucli costaner (on només hi ha dades del segle passat), la proporció dels soterraments de xiquets respecte al total dels òbits és elevat, per la qual cosa l'alt creixement natural sembla que s'ha d'explicar per una mortalitat molt benigna o per una forta fecunditat, o tal vegada, la conjunció d'ambdós factors. Si s'exclouen aquestes dues parròquies per obtenir la mitjana de la mostra, el saldo vegetatiu baixa més de tres punts.

- L'observació detallada de les dades que ens han permès d'obtenir el quadre num. 3 també reflecteix una forta coherència, excepte en les relacions entre els enterraments dels albats amb el conjunt de la mortalitat i amb els batejos, en algunes dècades soltes de la majoria de les parròquies de què tenim informacions del segle XVII. Sembla que, superada la Guerra de Successió, es va produir una significativa millora en la formalització de les partides d'enterraments dels albats.

APÈNDIX I

NORMAS PARA EL VACIADO DE LOS ARCHIVOS PARROQUIALES

Aprobadas por la Junta Directiva del *Seminari d'Estudis de la Població del País Valencià* y el Consejo Directivo de la *Asociación de Demografía Histórica*.

Dada la riqueza y variedad de las informaciones que sistemática u ocasionalmente brindan las partidas sacramentales, la variedad de modelos utilizados en las diócesis españolas y portuguesas desde el siglo XVI hasta la actualidad, y los distintos grados de calidad de las fuentes, parece conveniente que la propuesta de modelo de vaciado se limite a los datos más básicos.

Además, debido a la variedad de ciencias que se acercan a esta documentación, las informaciones que para algunos investigadores son de vital interés, para otros carecen totalmente de relevancia, por lo que si se recomienda un vaciado minucioso, se corre el riesgo de que la propuesta sea desatendida. Esto no implica que la ficha pueda ser enriquecida por cada estudioso en función de sus propios objetivos, recogiendo otro tipo de datos, que a buen seguro serán bien recibidos por la comunidad científica.

Modelos de fichas

Se han elaborado dos modelos de fichas, una para los entierros, y otra que servirá tanto para los bautismos como para los matrimonios. En ellas sólo se recogerá la distribución mensual de las fechas en que se produjeron los tres hechos vitales, distinguiendo únicamente entre las defunciones de los párvulos y las de los adultos, en aquellos registros en que se indiquen con suficiente fiabilidad y claridad estos conceptos. Además, estas fichas irán acompañadas de unas normas de vaciado de estricto cumplimiento.

Los factores que aconsejan contempar la estacionalidad de los acontecimientos son:

a) El importante volumen de parroquias de las que actualmente se dispone de los totales anuales permite esbozar las principales líneas de la evolución demográfica de casi todas las regiones y nacionalidad de España y Portugal. Por tanto, parece lógico pedir un mayor esfuerzo en el vaciado.

b) La distribución mensual de los datos permite detectar casi todos los pequeños huecos documentales que en el simple conteo anual suelen pasar desapercibidos. Además, da luz sobre las fluctuaciones de tiempo corto, que eran las más habituales en las sociedades antiguas.

c) No parece racional aconsejar el vaciado exhaustivo de todos los datos que aportan las partidas, dado el ingente esfuerzo que comporta el recuento de un solo archivo. Por tanto, previa a la tarea de indagar en estas cuestiones, es necesario elaborar un programa de investigación en el que se seleccionen las informaciones a estudiar en muestras representativas. Este plan de vaciado únicamente se puede confeccionar una vez que se conozcan con total exactitud tanto las fuentes disponibles como los datos ya exhumados.

d) Contemplar en las fichas unos espacios destinados a facilitar el cálculo de las concepciones anuales, o de las agrupaciones por años agrícolas, se ha considerado innecesario, pues cabe suponer que para el tratamiento estadístico de los datos básicos ya se acude de forma sistemática a la ayuda de la informática. Además, introducir estas variables en la ficha reduce los espacios utilizables y se pierde claridad.

Normas para el vaciado de los archivos

1) Normas generales

a) Se contabilizarán todas las partidas inscritas en los libros de bautismos, matrimonios y entierros que correspondan a hechos vitales habidos en la demarcación territorial de dicha parroquia. Independientemente del lugar de residencia habitual de los implicados, o de otras circunstancias extraordinarias, se computarán allí donde haya acaecido la muerte, el nacimiento o el matrimonio.

b) Se indicarán las posibles lagunas de las fuentes así como las sospechas de subregistros.

c) Se estudiarán e indicarán los posibles cambios en las demarcaciones espaciales (agregaciones, segregaciones, etc.) de las parroquias de asignación territorial, como son, por ejemplo, todas las valencianas. En las ciudades con parroquias de carácter personal, es decir, en las que cada vecino se adscribía libremente a la que prefería, como, por ejemplo, ocurría en Avila, se indicará esta característica.

d) Los libros de índices de sacramentados o aquellos volúmenes que por pérdidas de las partidas originales se hayan reconstruido posteriormente a las fechas a las que se refieren las actas, sólo se vaciarán cuando circunstancias especiales lo aconsejen. Como norma general, se preferirá el recuento de otros registros. De todos modos, estas fuentes pueden ser utilizables de forma complementaria, pero siempre indicando con claridad las etapas en que se ha manejado esta documentación.

e) Se aconseja el vaciado completo de los archivos, es decir, abarcando desde el inicio de la documentación conservada hasta la época reciente. A efectos documentales 1939 parece una buena fecha para detener el vaciado. Desde una perspectiva demográfica 1930 podría considerarse como uno de los momentos claves de la modernización del comportamiento poblacional peninsular. Pero el secreto estadístico en España alcanza a un siglo, por lo que 1891 sería el año límite cuando se recoge información nominal. El registro civil se implantó en España con carácter generalizado y obligatorio en 1871, por lo que puede ser otra fuente complementaria de interés.

2) Bautismos

a) Se computarán todas las actas que contengan las series, incluidas las correspondientes a hijos de transeuntes y los bautizados en casa, tanto por el párroco como por otra persona.

b) Con los niños de padres desconocidos se seguirá el criterio de contabilizarlos en el caso de que se sospeche que no hayan sido bautizados en otra parroquia.

c) La fecha a consignar será: si la partida ofrece la de nacimiento y la de bautismo, se preferirá la primera; si sólo se indica una, normalmente la del bateo, ésta tendrá que ser la computada, pero en este

caso, habrá que intentar conocer el período que habitualmente separaba el alumbramiento del bautismo. Si era superior a uno o dos días se indicará en las observaciones, y se prestará especial atención buscando partidas de bautismo “in extremis”, “de necesidad”, etc., con objeto de detectar la incidencia de la posible subinscripción.

3) Matrimonios

Sólo se registrarán las fechas de las actas de aquellos matrimonios que se hayan celebrado dentro de la demarcación territorial de la parroquia. Conviene llevar especial cuidado con no incluir bendiciones nupciales, velaciones, licencias para casarse en otras parroquias, anotaciones de celebraciones de matrimonios en otras parroquias, dispensas, etc.

4) Entierros

a) Si hay dos fechas, la de la defunción y la del entierro, se preferirá la primera. Si sólo se ofrece la del entierro, se anotará ésta. Únicamente cuando indique que se daba sepultura a cuerpos encontrados en avanzado estado de descomposición, circunstancia que pudo ocurrir con mayor frecuencia en los períodos bélicos, y se desconozca el mes en que falleció, se anotará en el espacio reservado para los casos en que se ignora la fecha.

b) Se registrarán todas las personas muertas en la demarcación parroquial, independientemente del lugar de la sepultura.

c) Cuando la fuente diferencie con claridad si el difunto es párvulo o adulto, se computarán por separado. Si hay dudas en la asignación es preferible anotar conjuntamente todos los entierros mensuales. Sólo en el caso de que dentro de un período en que los libros los separan explícitamente, y aparezca alguna partida dudosa, se plantea el problema del grupo al que asignarla. Si en un mismo año hay dos o más actas dudosas en un parroquia pequeña, o entre el 3 y el 5% en una parroquia grande, es preferible renunciar a conocer el detalle del grupo de edad en la defunción.

d) Si en un período o parroquia no se han registrado de forma sistemática los sepelios de alguno de los dos grupos de edades, o se han perdido los libros correspondientes, lógicamente se hará constar en las observaciones.

APÈNDIX II

NORMES PER A LA PRESENTACIÓ DELS TEXTOS INTRODUCTORIS DE LES SÈRIES

Aprovades per la Junta Directiva del Seminari d'Estudis de la Població del País Valencià.
Cadascun dels textos que s'acompanyen a les estadístiques parroquials ha de recollir, de manera concisa, els apartats següents:

Característiques geogràfiques:

Comarca a què pertany
Situació i/o emplaçament
Comunicacions
Altitud, tipus de relleu
Climatologia
Tipus d'economia, amb autors com Cavanilles, Madoz, etc.
Altres informacions geoeconòmiques que es creguen rellevants
Num. de veïns o habitants el 1609, 1712/13, 1786, 1857 i 1930 (fer-ne un petit quadre)
Tipus de poblament, i % del dispers en diversos moments si es coneix
Salubritat, malalties endèmiques, sanitat, etc., si es coneix
Altres informacions demogràfiques que es creguen rellevants

Demarcació territorial:

Època de fundació del municipi i la/les parròquia/es si es coneix
Nivell de coincidència de la parròquia i el municipi
Possibles canvis de les demarcacions municipal i/o parroquials
Tipus de règim jurídic a l'antic règim: senyoriu laic, eclesiàstic, d'orde, reialenc, etc. (no es tracta de fer la historieta de tots els feudals del poble, encara que és interessant indicar la/les família/es a què ha pogut pertànyer)
Altres informacions que es creguen rellevants

Els llibres sacramentals:

Catàleg dels llibres sacramentals: anys abastats per cada volum, classificats per batejos, matrimonis i enterraments. També s'haurà d'indicar si són quinque
Altra informació d'interès demogràfic. Per exemple, llistes de compliment pasqual, o de visites pastorals, etc.
Ubicació actual de la documentació i estat de conservació

Crítica de la sèrie estadística:

Observacions sobre la qualitat de les informacions recollides
Indicacions d'irregularitats detectades: oblots, omissions selectives, planes en blanc, alteracions

de l'ordre cronològic de les partides, etc.
Altres informacions que es creguen rellevants

Bibliografia:

Cal ressenyar únicament la bibliografia que ha utilitzat documentació sacramental i/o estudis sobre el municipi.